

Memorandum lokale verkiezingen 2024

Speerpunten voor een leeftijdsvriendelijk lokaal beleid

Inhoud

Vooraf	3
1. Geef ouderen een structurele stem in het lokaal beleid.....	5
2. Transformeer de lokale omgeving tot een gezonde, toegankelijke en verbindende ruimte.....	8
3. Bevorder de participatie en het engagement van ouderen	11
4. Garandeer een sterk lokaal zorgbeleid voor ouderen.....	14
5. Ontwikkel een levensloopbestendig lokaal woonbeleid.....	18
6. Zet extra stappen in de strijd tegen armoede en onderbescherming.....	21
7. Maak werk van een digitaal inclusieve samenleving.....	22
8. Zorg dat ouderen zich vlot en comfortabel kunnen verplaatsen	24
Referenties	28

Vooraf

Tegen 2030 zal Vlaanderen meer dan 2,1 miljoen 60-plussers tellen. Dat betekent dat tegen het einde van de aankomende lokale legislatuur **ruim 30% van de bevolking ouder dan 60 jaar zal zijn**. En ook de oudste groep ouderen groeit pijlsnel: tussen vandaag en 2030 stijgt het aantal 80-plussers met meer dan 20%.

Als lokaal bestuur sta je daarbij voor een duidelijke uitdaging: zorgen dat elke inwoner op een actieve en kwaliteitsvolle manier ouder kan worden, en kan deelnemen aan het leven in je gemeente. Zowel op jonge, als op oudere leeftijd. De omgeving die je daarvoor als lokaal bestuur creëert, en de mate waarin die een antwoord biedt op de wensen en noden van wie ouder wordt, zal daarin doorslaggevend zijn.

Een succesvol lokaal ouderenbeleid begint met oog voor diversiteit. Want zowel in leeftijd als in levenssituatie lopen 'ouderen' sterk uiteen. Van de engagementen die ze opnemen, over de kansen en kwetsbaarheden die ze ervaren, tot de cultuur en de netwerken waar ze deel van uitmaken.

Een **leeftijdsvriendelijke gemeente** erkent die diversiteit en de uiteenlopende competenties van ouderen. Iedereen krijgt er de kans om actief ouder te worden. Ouderen kunnen er blijven participeren en zich blijven ontplooiën. Drempels worden weggenomen en waar nodig wordt ondersteuning voorzien. De waardevolle rollen die ouderen vervullen worden er erkend en gewaardeerd.

De coronapandemie heeft het belang daarvan scherper dan ooit op de kaart gezet. De mate waarin buurtbewoners elkaar een helpende hand aanreiken, waarin vrijwilligers van alle leeftijden hun handen uit de mouwen steken, waarin verenigingen en buurtinitiatieven mensen samenbrengen, waarin psychosociale noden opgevangen en beantwoord worden, ... stuk voor stuk bleek het van onschatbare waarde.

Met het oog op de toekomst moeten we daarop verder bouwen. En net daarin kan het lokale niveau als geen ander het verschil maken. Want niettegenstaande de grote verschillen tussen gemeenten in Vlaanderen, heb je als lokaal bestuur wel tal van hefboomen in handen om uitdagingen mee aan te pakken, op maat van jouw gemeente.

In dit memorandum in aanloop naar de lokale verkiezingen in 2024 geeft de Vlaamse Ouderenraad je de belangrijkste ambities en actiepunten voor een succesvol lokaal ouderenbeleid mee. Uiteraard doen we dat vanuit een helikopterperspectief. Wil je zicht op waar de grootste uitdagingen in jouw gemeente liggen, ga dan met deze tekst als leidraad in dialoog met je lokale ouderenraad en ouderenverenigingen. En zet samen de lijnen voor het bouwen aan een leeftijdsvriendelijke omgeving uit in de nieuwe lokale beleidsplannen.

Veel succes!

Liever een samenvatting?

Hieronder vind je het uitgebreide memorandum van de Vlaamse Ouderenraad voor de lokale verkiezingen in 2024, compleet met actiepunten, duiding en referenties. Liever de korte essentie? Raadpleeg dan de beknopte versie van het memorandum dat je kan terugvinden op <https://www.vlaamse-ouderenraad.be/wat-denken-we/verkiezingsmemoranda/8-speerpunten-voor-een-leeftijdsvriendelijk-lokaal-beleid>.

1. Geef ouderen een structurele stem in het lokaal beleid

Een voortdurende dialoog met ouderen is een essentiële basis voor een leeftijdsvriendelijk lokaal beleid. Structurele inspraak- en participatiemogelijkheden voor ouderen zijn dan ook onontbeerlijk. Een lokale ouderenraad is hiervoor het kanaal bij uitstek. Zet voluit in op de versterking van deze raad en geef de stem van ouderen weerklank in al zijn diversiteit.

Actiepunten:

- **Stimuleer ouderen om hun stem uit te brengen:** Nu de opkomstplicht voor de lokale verkiezingen is afgeschaft, is het belangrijker dan ooit om inwoners te motiveren om hun stem uit te brengen. Zet initiatieven op die ouderen stimuleren om hun stem uit te brengen en werk oplossingen op maat uit voor ouderen met zorgnoden.
- **Zet in op een sterke lokale ouderenraad:** Via de lokale ouderenraad hebben ouderen een structurele stem in het lokale beleidsproces. Betrek deze raad bij de totstandkoming van het meerjarenplan en het uittekenen van het lokale participatiebeleid, en schakel hem actief in bij het uitdenken van lokaal beleid. Tegelijk kan deze raad een partner zijn om ouderen in een kwetsbare positie met meer specifieke methodieken te betrekken of om te zorgen dat algemene burgerparticipatiebevragingen ook ouderen bereiken. In veel gemeenten is de ouderenraad als platform van organisaties en vrijwilligers ook een dankbare partner die actief zijn schouders zet onder leeftijdsvriendelijke projecten in de gemeente.
- **Bouw een duurzaam partnerschap uit tussen de lokale ouderenraad, de ambtenaren en de schepenen voor ouderenbeleid:** De wisselwerking tussen deze drie partners is bepalend voor het lokaal ouderenbeleid. Zorg dat deze partners elkaar kennen, openstaan voor elkaars perspectief, en elkaar versterken in het bouwen aan een leeftijdsvriendelijke omgeving.
- **Breng de noden van ouderen in de gemeente in kaart:** Ouderen worden een steeds grotere en meer diverse doelgroep, met uiteenlopende wensen, noden en behoeften. Zorg voor een duidelijk zicht op hoe zij in al hun diversiteit het leven in de gemeente ervaren. Hou dus de vinger aan de pols, bijvoorbeeld door het uitvoeren van een ouderenbehoefteonderzoek en door samen met de lokale ouderenraad initiatieven op te zetten om in dialoog te gaan met ouderen die je vandaag minder bereikt.
- **Zet ook bovenlokaal de noden van ouderen voorop:** Er wordt volop ingezet op regiovorming waardoor bovenlokale overleg- en samenwerkingsverbanden, als zorgraden en vervoerregioraden, een steeds grotere impact zullen hebben op het lokale beleid. Vergeet het perspectief van ouderen niet mee te nemen in deze bovenlokale organen. Ga actief op zoek naar aandachts- en knelpunten voor ouderen en denk bewust na over de impact van bovenlokale beslissingen op ouderen.
- **Ga zorgzaam om met de bestaande inspraak- en participatiekanalen voor ouderen bij fusies:** In het complexe proces van fusievorming tussen gemeenten moet het beleidsparticipatielandschap

herdacht worden. Ook de lokale ouderenraad moet een transformatie ondergaan. Vertrek vanuit een open houding waaruit waardering blijkt voor het bestaande engagement in de gemeenten en betrek ouderen bij de uitwerking van de eengemaakte inspraakorganen.

- **Streef naar een evenwichtige leeftijdsverdeling van de kieslijst:** Zet in op rechtstreekse politieke participatie van oudere vrouwen en mannen door ook hen prominente plekken op de kieslijst toe te kennen.
- **Maak ouderen wegwijs in het lokaal participatielandschap:** Ouderen kunnen via diverse kanalen wegen op het lokaal beleid. Communiceer helder over de wijze waarop ze kunnen participeren in het beleidsproces. Informeer hen actief en zorg dat alle informatie makkelijk terug te vinden is.

Duiding en argumentatie:

In 2021 werd de opkomstplicht voor de lokale verkiezingen afgeschaft. Het effect op de opkomst in 2024 is af te wachten, maar de ervaring bij onze noorderburen is tekenend: tijdens de laatste gemeenteraadsverkiezingen was de opkomst er historisch laag, amper de helft van de Nederlanders bracht zijn stem uit. Inwoners motiveren om te stemmen is een uitdagende nieuwe opdracht voor lokale besturen. **Specifieke initiatieven zijn nodig om ook ouderen naar de stembus te leiden.** Zeker als je weet dat 49% van de 60-plussers aangeeft dat stemmen geen zin heeft en 29% denkt dat zijn stem er niet toe doet (SCV-survey, 2018). Sensibiliseer ouderen om hun stem uit te brengen en overstijg drempels die te maken hebben met de bereikbaarheid van de stembus en de toegankelijkheid van de locatie: zorg voor makkelijk te bereiken locaties, organiseer aangepast vervoer, voorzie rustplekken in het stemkantoor, ... Veeg ook onzekerheden over digitale stemprocedures van tafel door op voorhand laagdrempelige oefenmomenten in te richten.

Traditioneel ligt de participatiegraad bij **ouderen met zorgnoden die in een woonzorgcentrum wonen** erg laag. De Vlaamse overheid legde het ronselen van stemmen via de zogenaamde 'verklaringen op eer' alvast aan banden. Een volmacht kan nu enkel nog om onderbouwde redenen gegeven worden. Met het afschaffen van de opkomstplicht komt er allicht ook een einde aan de grote hoeveelheid doktersbriefjes die bewoners van woonzorgcentra ontsloegen van hun burgerplicht. Maar daarmee zal de participatiegraad van deze ouderen niet automatisch de hoogte ingaan. Extra inspanningen zijn nodig, zoals het inrichten van stemlokalen in het woonzorgcentrum zelf en begeleiding om bewoners met fysieke moeilijkheden te ondersteunen in de wachtrij voor de stembus.

De meeste Vlaamse gemeenten kennen een sterke traditie van ouderenbeleidsparticipatie via een **lokale ouderenraad**. Deze raden zijn een essentiële schakel in de realisatie van een breed gedragen lokaal ouderenbeleid. Ze brengen het perspectief van ouderen binnen in het lokale beleidsproces. Die ervaringsdeskundigheid draagt bij tot de kwaliteit van het ouderenbeleid. Bovendien garanderen deze raden een structurele stem voor ouderen in de gemeente. Dit creëert heel wat mogelijkheden. In de eerste plaats op het vlak van continuïteit. Zo kan je bouwen aan sterke banden tussen de leden van de

lokale ouderenraad, de ambtenaren en de schepen voor ouderenbeleid. Ook ontstaat er een vertrouwd platform om samen te werken, uit te wisselen en te reflecteren.

Veel raden nemen bovendien een ruimere verantwoordelijkheid op dan enkel deze van adviesorgaan. Zo hebben sommige raden in coronatijd een betekenisvolle rol vervuld door solidaire acties op te zetten, de hand te reiken naar ouderen in kwetsbare situaties, mee hun schouders te zetten onder de vaccinatiecampagne, informatie te verspreiden, ... Vlaanderen zet sinds een aantal jaar ook sterk in op de ondersteuning van lokale ouderenraden, als fundament van een sterk lokaal sociaal beleid en inclusief lokaal ouderenbeleid. Lerende netwerken in de vorm van regionale platformen ouderenbeleidsparticipatie, maken uitwisseling mogelijk. En via Vlaamse Ouderenraad · Lokaal als partnerorganisatie wordt de nodige inhoudelijke ondersteuning voorzien.

Als lokaal bestuur kun je de verschillende rollen van de lokale ouderenraad maximaal aanwenden door bewust in de werking van deze raden te investeren en hen actief te ondersteunen. Betrek hen bij het ruimere participatiebeleid. Maak dwarsverbindingen met andere adviesraden om het perspectief van ouderen breed ingang te doen vinden, bijvoorbeeld door vertegenwoordigers van de ouderenraad af te vaardigen naar andere lokale raden. Creëer ook een synergie tussen de lokale ouderenraad, de lokale verenigingen, lokale dienstencentra, middenveldorganisaties, zorg- en dienstverleners, ... Zij kijken elk vanuit hun eigen bril naar het ouderenbeleid, kunnen vanuit hun domein noden capteren en mee nadenken over oplossingen.

Samen met het lokaal bestuur kan de lokale ouderenraad zijn schouders zetten onder een **ouderenbehoefteonderzoek** in de gemeente. Zo'n onderzoek levert waardevolle inzichten op over de lokale knelpunten en uitdagingen die ouderen in de gemeente ervaren, en over de belangrijkste kansen en opportuniteiten voor de realisatie van een leeftijdsvriendelijke gemeente. Zorg er samen de lokale ouderenraad voor dat de diversiteit aan ouderen en ouderenverenigingen zich in de samenstelling en werking van de raad weerspiegelt, en denk samen met de lokale ouderenraad ook na over hoe je de stem van ouderen die je momenteel minder bereikt kan laten weerklinken (zoals ouderen met dementie, financieel kwetsbare ouderen, ...). Schakel de raad ten slotte in om te zorgen dat algemene doelgroep-overschrijdende initiatieven op het vlak van burgerparticipatie ook ouderen bereiken.

Vandaag blijven de hierboven geschetste kansen nog onderbenut. Zo werden 3 op 10 ouderenraden niet betrokken bij de opmaak van de meerjarenplanning van de gemeente aan de start van de legislatuur. Bij de opmaak van de lokale participatiereglementen werd amper 1 op de 3 lokale ouderenraden actief betrokken (Barometerrapport, 2020). Voor heel wat actieve vrijwilligers en raden bracht dat gebrek aan betrokkenheid een lange periode van onzekerheid met zich mee. Intussen heeft corona aangetoond hoe belangrijk een sterk beleid rond ouderen is, en hoe belangrijk het is dat ook ouderen daar zelf in worden gehoord.

Met de eerstelijnszones, de vervoerregio's en de referentieregio's nam **regiovorming** de voorbije jaren een hoge vlucht in Vlaanderen. Met die regio's gaan nieuwe bovenlokale organen gepaard, zoals de zorgraden en de vervoersregioraden. Deze raden bepalen mee de invulling van het lokale welzijns- en mobiliteitsbeleid. De werking van deze organen staat verder af van de inwoners, het beleid dat hier uitgestippeld wordt, is complex van aard en een sterke rechtstreekse betrokkenheid van burgers is (nog) niet vanzelfsprekend. Als direct betrokken partner neem je als lokaal bestuur een sleutelpositie in. Vergeet dus ook op het bovenlokale niveau de noden van de oudere inwoners van de gemeente niet, tracht de processen die hier lopen inzichtelijk te maken en betrek de lokale ouderenraad in het denkproces over knelpunten waar bovenlokale antwoorden nodig zijn.

Eens de 70 wordt bereikt, slinkt de kans om **rechtstreeks politiek te participeren** via een engagement in de gemeenteraad of het college van schepenen en burgemeester. Waar de 60- tot 69-jarigen nog 19% van de verkozen lokale mandatarissen uitmaakten in 2018, ging het in slechts 4% van de mandaten om 70-plussers (Agentschap Binnenlands Bestuur persoonlijke communicatie, 20 maart 2019). Nochtans maakten 70-plussers 18% van de populatie uit die zijn stem kon uitbrengen tijdens de lokale verkiezingen.

2. Transformeer de lokale omgeving tot een gezonde, toegankelijke en verbindende ruimte

Inzetten op gezondheid, sociaal contact en beweging draagt bij tot het welzijn van elke burger en is in het bijzonder belangrijk voor het welzijn van ouderen. Werk een domeinoverschrijdende aanpak uit met een grote preventieve kracht door een mix van maatregelen die inspelen op leefstijl, zorg, educatie, verbinding en omgeving. Creëer een omgeving die uitnodigt tot beweging en de levenskwaliteit van ouderen bevordert.

Actiepunten:

- **Zet in op integrale toegankelijkheid van de omgeving:** Door in te zetten op integrale toegankelijkheid worden drempels weggenomen en kan iedereen zich zelfstandig, veilig en comfortabel in zijn of haar leefomgeving bewegen. Belangrijke aandachtspunten voor ouderen zijn voldoende openbare toegankelijke toiletten, voldoende rustplekken, veilige wandel- en fietspaden, een leesbare weginrichting, veilige oversteekplaatsen, voldoende verlichting en een laagdrempelig te bereiken openbare diensten en politiekorps.
- **Betrek ouderen bij het uittekenen van het openbaar domein:** Ruimtelijk beleid is vaak een technische aangelegenheid, maar met een grote impact op het welzijn van buurtbewoners. Ook ouderen willen zich goed en veilig voelen in hun omgeving. Betrek hen bij de inrichting van het openbaar domein. In het bijzonder zij die problemen ervaren om zich te verplaatsen. Organiseer bijvoorbeeld samen met de lokale ouderenraad een knelpuntenwandeling om mobiliteits- en toegankelijkheidsdrempels in kaart te brengen.

- **Breng het principe ‘nabijheid voorop’ in de praktijk:** Uitgewaaierde woonwijken, weinig winkels en voorzieningen, een autogericht stratenpatroon, lintbebouwing, ... zetten niet aan tot actieve verplaatsingen van ouderen. Zorg voor een doordachte inplanting en goede locatiekeuze van onder meer winkels, diensten, woonzorgvoorzieningen en bushaltes.
- **Realiseer mogelijkheden voor ontmoeting in de buurt:** Voor veel mensen is het opbouwen van nieuwe sociale relaties op oudere leeftijd een uitdaging. Nochtans heeft een sterk sociaal netwerk een belangrijke preventiefunctie, niet in het minst wat het voorkomen van eenzaamheidsgevoelens betreft. Faciliteer door middel van een aangename leefomgeving ontmoetingskansen in de buurt. Betrek hier onder meer de lokale ouderenraad, verenigingen dienstencentra en buurtinitiatieven bij.
- **Screen je gemeente op beweegvriendelijkheid:** Bewegen kan je in tal van situaties stimuleren. Moedig actieve verplaatsingen, thuis bewegen en sporten aan. Hoewel er al goede initiatieven bestaan, worden heel wat mogelijkheden om ouderen te stimuleren om te bewegen vandaag nog niet benut.
- **Voer een ambitieus klimaatbeleid:** Maak de engagementen uit het [klimaatpact](#) met de Vlaamse regering waar en durf de vooropgestelde doelen in het lokaal klimaatplan tussentijds aan te scherpen. Pak luchtverontreiniging aan door het STOP-principe (geef de voorkeur aan stappen, trappen en openbaar vervoer op het gebruik van privévervoer) te promoten en het ruimtelijk beleid hierop af te stemmen. Vergroen de gemeentelijke infrastructuur om de klimaatimpact te neutraliseren en zorg dat die ook toegankelijk is voor ouderen. Stimuleer een circulaire lokale economie. En maak werk van lokale actieplannen met aandacht voor ouderen om slachtoffers bij extreme weersomstandigheden te vermijden.”
- **Stimuleer naast beweging ook gezonde voeding:** Met het ouder worden veranderen voedingsnoden en -gewoontes. Voor sommige ouderen wordt het moeilijker om gevarieerd en voldoende te eten, waardoor het risico op ondervoeding om de hoek loert. Informeer oudere inwoners over evenwichtige voedingspatronen en vergemakkelijk de keuze voor gezonde voeding. Ga aan de slag met de [maaltijdgids voor lokale dienstencentra](#) en wees alert voor ondervoeding in de woonzorgcentra.

Duiding en argumentatie:

Fysieke gezondheid is een belangrijke component van kwetsbaarheid op oudere leeftijd. Op basis van factoren als gebrek aan energie, een zwakke spierkracht en weinig lichaamsbeweging concludeerde de Gezondheidsenquête (2018) dat 21,5% van de 65-plussers kwetsbaar is en 36,6% van hen een verhoogd risico op fysieke kwetsbaarheid loopt.

Een element dat zeker meespeelt, is de **sedentaire levensstijl** van heel wat ouderen. Vooral 75-plussers brengen een groot deel van de dag al zittend en rustend door. Gemiddeld zitten zij zo'n 6,7 uur neer per dag (Gezondheidsenquête, 2018). Sedentair gedrag heeft nochtans bijzonder negatieve

effecten. Niet alleen werkt het fysieke achteruitgang in de hand, het leidt ook tot cardiovasculaire aandoeningen en verhoogt de kans op dementie. Ook wat een **gezond voedingspatroon** betreft, valt nog heel wat winst te boeken. 12% van de 70-plussers is ondervoed en 45% van hen loopt een risico op ondervoeding (Gezond Leven, 2021). Toch blijkt dat slechts een minderheid van de lokale besturen specifieke aandacht heeft voor ouderen in hun preventiebeleid. Zo informeert slechts 30% van de besturen ouderen over de gevolgen van sedentair gedrag en 35% doet dit over voedingsgerelateerde problemen (Gezond Leven, 2020).

Naast fysieke gezondheid kent kwetsbaarheid nog andere componenten zoals **psychische en sociale kwetsbaarheid**. Hierbij springen de hoge eenzaamheidscijfers in het oog. Bijna 1 op 5 van de 65-plussers in goede gezondheid geeft aan zich elke dag of verschillende keren per week eenzaam te voelen. Bij de oudste leeftijdscategorieën pieken deze cijfers nog een stuk hoger (KBS, 2020). Ook het feit dat ca. 30% van de 67-plussers alleen woont, kan gaandeweg bepaalde kwetsbaarheden vergroten (Statistiek Vlaanderen, 2021).

Detecteer aan de hand van een [kwetsbaarheidsonderzoek](#) situaties van kwetsbaarheid in de gemeente. Uniek aan het instrument is dat ook de **omgevingskwetsbaarheid** mee wordt genomen. Dit element van kwetsbaarheid wordt vaak over het hoofd gezien, maar heeft een bijzonder grote impact. Als lokaal bestuur heb je heel wat hefboomen in handen om hierop in te spelen. Zo kan je onder meer zorgen voor voldoende rustplekken, openbare toiletten en beweegbanken. Voorzie in openbare toiletten ook verschoningsruimtes waar ouderen met incontinentieproblemen zich kunnen verschonen. Zet in op **integrale toegankelijkheid** door vragen te stellen als 'Is het makkelijk bereikbaar voor iedereen, zonder drempels of omwegen?' en 'Begrijpt iedereen alle informatie?' Zo verzeker je dat ouderen geen drempels ondervinden om zich te verplaatsen en dat ook dienstverlening en informatie voor iedereen toegankelijk is. Veranker het engagement van de gemeente door het charter '[Naar een toegankelijke gemeente](#)' te ondertekenen en te hanteren als richtinggevend kader. Maak bij het uittekenen van een structurele aanpak rond toegankelijkheid gebruik van de deskundige ondersteuning van Inter, het expertisecentrum op het vlak van toegankelijkheid.

Een aangename leefomgeving, die de principes van integrale toegankelijkheid respecteert, creëert mogelijkheden voor spontane **ontmoetingen** tussen buurtbewoners. Dit draagt bij tot een sterk buurtnetwerk en kan zo een oplossing vormen voor de lage tot zeer lage sociale steun die bijna de helft van de 65-plussers ervaart (Koning Boudewijn Stichting, 2020).

Naast toegankelijkheid moet er voor ouderen ook voldoende aandacht zijn voor **nabijheid**. Hanteer het principe van de [15-minutenstad](#) als uitgangspunt. Zet in op winkels, vrijetijdsparticipatie, groen, bankautomaten, openbaar vervoer, ... in de nabije woonomgeving van ouderen. Gebruik de [Walkabilityscore-tool](#) om het wandel- en fietsbereik van minder mobiele ouderen in de gemeente kritisch onder de loep te nemen. Identificeer verbeterpunten en werk samen met oudere inwoners oplossingen uit. Denk ook na over de inplanting van woonzorgcentra en assistentiewoningen. Deze

woonzorgvoorzieningen worden nogal te vaak ingericht in buitenwijken, afgesneden van de buurt, terwijl ook ouderen met zorgnoden willen aansluiten bij een levendige buurt.

Er zijn op het lokale niveau tal van initiatieven en kanalen zoals lokale media, campagnes van sportverenigingen, sociaal-culturele verenigingen, lokale dienstencentra, ... die kunnen bijdragen tot een gezonde levensstijl. Promoot een **laagdrempelig bewegingsbeleid voor ouderen** dat zowel focust op individueel als op samen bewegen en de link legt met mentaal welzijn en sociaal contact. Huisartsen, lokale dienstencentra en andere eerstelijnsvoorzieningen kunnen hierin mee een rol opnemen. Let erop om ook ouderen die in woonzorgcentra wonen actief aan te spreken. Laagdrempelige bewegingsbevorderingsactiviteiten en een persoonlijke aanpak zijn succesfactoren om ook mensen in kwetsbare situaties te bereiken. De visienota [‘Samen sterk voor ouderen in beweging’](#) biedt inspiratie om beweegvriendelijkheid vanuit verschillende invalshoeken te bekijken.

Ouderen zijn kwetsbaar voor de negatieve effecten van **milieuverontreiniging en klimaatverandering**. Zo hebben ouderen meer last van extreme weersomstandigheden als hitte- of koudegolven en is het voor hen moeilijker om te vluchten bij overstromingen of andere dodelijke weerfenomenen. Onderzoek identificeerde luchtvervuiling ook als een mogelijke oorzaak van dementie. Het lokaal beleid enten op de duurzame ontwikkelingsdoelstellingen (SDG's) is cruciaal om een gezond leefklimaat voor ouderen te realiseren. Blijf bij groene initiatieven ook de principes van integrale toegankelijkheid voor ogen houden. Vermijd bijvoorbeeld dat door in te zetten op ontharding van openbare plekken als begraafplaatsen de toegankelijkheid voor minder mobiele ouderen in het gedrang komt.

3. Bevorder de participatie en het engagement van ouderen

Ouderen willen hun leven betekenisvol blijven invullen. Sommigen hebben zin om hun horizons te verruimen, soms letterlijk door te reizen, maar even goed door bij te leren, nieuwe talenten te ontdekken of hun passie te delen. Anderen willen de kennis of competenties die ze hebben benutten in het verenigingsleven, soms in een verantwoordelijke rol, soms als deelnemer aan activiteiten. Toch worden heel wat ouderen met obstakels geconfronteerd die hen tegenhouden om te participeren. Naast een financiële drempel zijn er ook informatie-, fysieke en sociale drempels. In een leeftijdsvriendelijke gemeente wordt met elke hindernis rekening gehouden om ervoor te zorgen dat elke oudere die dat wil kan (blijven) participeren.

Actiepunten:

- **Ondersteun het verenigingsleven:** Ondersteun verenigingen zodat ze ten volle hun rol kunnen spelen als katalysator van een sterk sociaal weefsel in de gemeente. Maak mensen actief warm voor het lokale verenigingsleven. Zorg dat ze hun activiteiten in toegankelijke, betaalbare en goed onderhouden zalen of lokalen kunnen organiseren, dat er digitale aansluitmogelijkheden zijn, en dat ze kwalitatief materiaal ter beschikking hebben. Heb oog voor vernieuwende initiatieven.

- **Faciliteer een gevarieerd aanbod aan activiteiten:** Bevraag ouderen naar hun wensen en voorkeuren en garandeer samen met de lokale verenigingen lokale dienstencentra, buurtcentra en culturele centra een gevarieerd vrijetijdsaanbod, zowel qua invulling van de activiteiten als wat de locatie en het tijdstip betreft. Faciliteer samenwerking en afstemming, met oog voor ieders eigenheid en sterktes. Naast fysieke activiteiten kan de lokale overheid ook een digitaal aanbod faciliteren, bijvoorbeeld door het streamen van een theatervoorstelling in een woonzorgcentrum.
- **Stimuleer activiteiten die ouderen laten sporten en bewegen:** Faciliteer een divers aanbod aan sport- en bewegingsactiviteiten in samenspraak met de lokale ouderen- en sportverenigingen.
- **Bied ouderen de mogelijkheid om op hun eigen tempo en aan een betaalbare prijs levenslang en levensbreed te blijven leren:** Een gevarieerd scala aan initiatieven maakt dit mogelijk. Stimuleer vernieuwende activiteiten van verenigingen, workshops, cursussen en voorstellingen op maat georganiseerd door het lokaal dienstencentrum, de bibliotheek, het cultureel centrum, ... en organiseer regelmatig overleg.
- **Maak vrijwilligerswerk laagdrempelig en toegankelijk:** Zeer veel ouderen willen zich als vrijwilliger inzetten. Zo kunnen zij een betekenisvolle rol opnemen, actief blijven, nieuwe contacten leggen en voortdurend bijleren. Tegelijk bieden oudere vrijwilligers een groot potentieel voor zorgzame buurten. Verleen vrijwilligers voldoende, duidelijke en laagdrempelige informatie en ondersteuning en help kandidaat-vrijwilligers en organisaties elkaar vlot te vinden.
- **Introduceer en promoot de UTPAS en werk zo zonder te stigmatiseren de financiële participatiedrempel weg:** Dankzij de solidaire kostendeling tussen de organisator, de lokale overheid en de deelnemer kunnen personen in armoede aan een kansentarief deelnemen aan vrijetijdsactiviteiten.
- **Stimuleer intergenerationale en interculturele uitwisseling:** Versterk het wederzijds begrip en de waardering tussen jong en oud, maar ook tussen verschillende culturen door innovatieve activiteiten te organiseren die uiteenlopende groepen aanspreken. Zo creëer je kansen om de lokale sociale cohesie te bevorderen.

Duiding en argumentatie:

De **coronacrisis** gaf een dubbele knauw aan de participatiekansen van ouderen. Georganiseerde activiteiten en nabije sociale contacten waren quasi onmogelijk. Bovendien bracht de pandemie het stereotiepe beeld van ouderen als kwetsbare personen opnieuw sterk op de voorgrond. Hiermee werd voorbijgegaan aan de **competenties** van ouderen, de betekenisvolle rollen die ze opnemen in de samenleving en aan hun wil om hun leven actief te blijven invullen.

Bijna 1 op 3 **vrijwilligers** in België is 60 jaar of ouder. Hun inzet brengt niet alleen waardevolle persoonlijke contacten met zich mee, maar ook wederzijds begrip en waardering. Er is nog heel wat onontgonnen potentieel. Meer dan de helft van de 60-plussers geeft bijvoorbeeld aan zich in te willen zetten in een buurtnetwerk, maar dat vandaag nog niet te doen (Koning Boudewijn Stichting, 2020).

Dit biedt een enorme kans voor de verdere ontwikkeling van zorgzame buurten. Samen met burens en mantelzorgers kunnen vrijwilligers lokale netwerken vormen die elkaar ontmoeten en ondersteunen. Zo kunnen personen met een zorgnood in hun vertrouwde buurt op de nodige steun rekenen.

Een bruisend vrijwilligers- en verenigingsleven brengt ook heel wat voordelen met zich mee voor de vrijwilligers zelf. Ze leveren een betekenisvolle bijdrage aan de samenleving, verwerven nieuwe vaardigheden of krijgen de mogelijkheid om die te verfijnen en verruimen hun kennissenkring. Hoewel hun wil om vrijwilligerswerk te doen groot is, hebben lang niet alle ouders zicht op de mogelijkheden om zich te engageren. Ondersteun vrijwilligers en verenigingen om zo tot een aantrekkelijk vrijetijdsaanbod te komen. Faciliteer via een vrijwilligersloket goede, laagdrempelige informatie en begeleiding voor vrijwilligers, maar ook voor de organisaties die met vrijwilligers werken, zodat meer ouders, ook zij die zich in een kwetsbare situatie bevinden, zich vlot kunnen engageren als vrijwilliger.

Door te faciliteren dat **sport- en sociaal-culturele verenigingen** ouders in toegankelijke, betaalbare en goed onderhouden zalen of lokalen kunnen verwelkomen en dat ze kwalitatief materiaal ter beschikking hebben, weten deze verenigingen zich gewaardeerd en kunnen ze focussen op het uitdenken van een ruim aanbod aan activiteiten en evenementen. Maak optimaal gebruik van de beschikbare ruimte door bijvoorbeeld ook te bekijken of eventueel onderbenutte parochiezalen in gebruik genomen kunnen worden.

Voorkeuren van ouders qua **vrijetijdsparticipatie** lopen sterk uiteen, maar in het algemeen, neemt de participatie van ouders op heel wat vlakken af naarmate de leeftijd toeneemt. Zo neemt participatie aan het aanbod van lokale cultuur- en gemeenschapscentra af van 19,4% bij de 55- tot 65-jarigen tot slechts 8,6% bij de 75-plussers. Ook het aantal bibliotheekbezoeken neemt af met de leeftijd. Waar nog meer dan een vijfde van de 55-64-jarigen aangeeft in de voorbije zes maanden een bibliotheek bezocht te hebben, loopt dit terug tot een tiende voor 75-plussers (De Baere, Mullens, Siongers & Vandenplas, 2017). Bevrage ouders naar hun wensen, voorkeuren en noden qua activiteiten of evenementen. Organiseer overlegmomenten met de verenigingen, culturele en dienstencentra en de betrokken lokale diensten om hiaten qua aanbod, locatie of tijdstip op te vullen, zodat ouders van een gevarieerd vrijetijdsaanbod kunnen genieten.

Door middel van de **UiTPAS**, kunnen personen in armoede aan een kansentarif deelnemen aan vrijetijdsactiviteiten. Dankzij een tussenkomst van de lokale overheid en de organisator, betalen zij maar 20% van de reguliere kostprijs. De UiTPAS is ook interessant voor inwoners zonder financiële moeilijkheden, want door deel te nemen aan vrijetijdsactiviteiten kan je met de pas punten sparen en omruilen voor kortingen, gratis tickets of cadeaus bij elke aanbieder in om het even welke UiTPAS-regio. Dat maakt dat de UiTPAS niet herkenbaar is als een kansentas. Zo bevordert de pas gelijke kansen op een niet-stigmatiserende manier.

Mensen leren continu bij, dit stopt niet als je de schoolbanken verlaat en al evenmin wanneer je met pensioen gaat. Ouders kunnen hun kennis of vaardigheden bijvoorbeeld bijschaven tijdens

activiteiten van verenigingen, cursussen van het volwassenenonderwijs of basiseducatie, maar even goed tijdens in een lokaal dienstencentrum of een toneelvoorstelling in het cultureel centrum. Werk alle mogelijke drempels weg, zodat ouderen op hun eigen tempo en aan een betaalbare prijs **levenslang en levensbreed kunnen (blijven) leren**. Door te investeren in antennepunten van lokale dienstencentra en buurt- of mobiele bibliotheken zorg je dat ouderen die zich minder ver kunnen verplaatsen ook nog cultuur kunnen maken en smaken, anderen leren kennen en hun ervaringen met elkaar delen.

Stimuleer **intergenerationele en interculturele uitwisseling** tijdens activiteiten. Benut de energie die ontstaat uit een bundeling van de krachten tussen jong en oud of tussen ouderen met een andere achtergrond. Dankzij deze nieuwe contacten leren de deelnemers van elkaar, krijgen ze meer begrip voor andere meningen en invalshoeken en meer waardering voor elkanders visies en kwaliteiten.

4. Garandeer een sterk lokaal zorgbeleid voor ouderen

Met het ouder worden, worden mensen geconfronteerd met toenemende zorgnoden, vaak chronisch en complex van aard. Het gaat niet enkel over fysieke problemen, ook verlieservaringen, ingrijpende levensveranderingen en existentiële vragen nemen toe. Een sterk lokaal uitgebouwd zorgbeleid komt tegemoet aan de uitdagingen waar oudere inwoners met een zorg- en ondersteuningsnood voor staan.

Actiepunten:

- **Blijf investeren in publieke zorg en ondersteuning:** Elke oudere moet kunnen rekenen op een toegankelijk, betaalbaar en kwalitatief hoogstaand zorgaanbod. Een sterk publiek georganiseerd zorgaanbod, zowel op het vlak van ondersteuning thuis als in een residentiële setting, blijft daarvoor een belangrijk fundament.
- **Zet in op duurzame verbinding in zorgzame buurten:** Neem een faciliterende rol op in de uitbouw en verankering van zorgzame buurten. Breng partners samen en coördineer samenwerkingsverbanden die laagdrempelige zorg en ondersteuning in de buurt mogelijk maken. Heb daarbij ook oog voor de betekenisvolle rol die ouderen en personen met zorgnoden zelf kunnen opnemen in de buurt.
- **Zet mee je schouders onder een laagdrempelig aanbod van psychologische ondersteuning:** Nog steeds worden signalen van psychisch onwelzijn bij ouderen niet vlot opgepikt. En ook laagdrempelige doorverwijs- en aanspreekpunten ontbreken. Ga in dialoog met ouderen en professionele zorgverleners op zoek naar waar je als lokaal bestuur het verschil kunt maken. Stimuleer aandacht voor psychisch onwelzijn in de publieke zorg- en dienstverlening. Zorg voor heldere en makkelijk te vinden informatie. Sensibiliseer rond het (overmatig) gebruik van psychofarmaca. En zet in op meer nabijheid en outreachende professionele ondersteuning voor oudere inwoners.

- **Bouw het zorg- en dienstverleningsaanbod uit op divers-sensitieve wijze:** Met de vergrijzing en verzilvering die zich verderzetten, wordt de groep ouderen met zorgnoden alsmaar meer divers. In veel gemeenten is het zorg- en dienstverleningsaanbod hier nog niet op voorbereid en kunnen bepaalde groepen ouderen niet rekenen op gepaste zorg en ondersteuning. Zet in op vindplaatsgericht werken, organiseer een dialoogtraject om personen met zorg- en ondersteuningsnoden en professionals dichter bij elkaar te brengen en engageer ambassadeurs die instaan voor toeleiding naar het zorgaanbod.
- **Maak werk van een sterk lokaal mantelzorgbeleid:** Zorg dat elke mantelzorgers toegang heeft tot de nodige informatie, kwalitatieve en betaalbare ondersteuning en garandeer een voldoende groot aanbod van gezinszorg en respijtzorg zodat mantelzorgers van alle leeftijden zich erkend en ondersteund voelen. Ga in dialoog met mantelzorgers en professionals na waar je als lokaal bestuur het verschil kunt maken.
- **Plaats de aanpak van ouderenmis(be)handeling op de agenda:** Ouderenmis(be)handeling is vandaag nog te veel een verborgen probleem. Vaak wordt het verzwegen door de oudere zelf en niet opgemerkt of herkend door de omgeving. De aanpak vraagt lokaal een sterke intersectorale samenwerking. Neem daar als lokaal bestuur een trekkersrol in op.
- **Bouw aan een dementievriendelijke omgeving:** In een dementievriendelijke omgeving krijgen personen met dementie en hun mantelzorgers volop kansen om te blijven participeren. Treed in dialoog om hun ervaringen te capteren, participatiekansen op maat te creëren en een zorgaanbod uit te bouwen dat optimaal inspeelt op hun uiteenlopende noden en verwachtingen.

Duiding en argumentatie:

Het door de lokale overheden georganiseerde **publieke zorgaanbod** heeft een krachtige invloed op de organisatie van zorg en ondersteuning. Denk bijvoorbeeld aan hoe publieke woonzorgcentra de toon zetten met lagere gemiddelde dagprijzen en een hogere personeelsinzet. Bovendien staat een sterk publiek aanbod garant voor zorg- en ondersteuningsoplossingen op maat van ouderen met complexe (en dus ook dure) zorgnoden. Tegelijk kunnen lokale besturen met een eigen zorgaanbod een sturende kracht uitoefenen richting meer kleinschaligheid in de residentiële ouderenzorg. De laatste jaren maken meer en meer lokale overheden echter de keuze om het publieke aanbod af te bouwen. Niet zelden ten voordele van organisaties met een commerciële insteek. Deze evolutie stemt de Vlaamse Ouderenraad bezorgd omdat vandaag noodzakelijke waarborgen en mechanismen ontbreken om kwetsbare bewoners te beschermen tegen een te sterk doorgedreven winststreven ten koste van kwaliteit van wonen, leven en zorg.

Met het ouder worden, wordt de balans tussen draagkracht en draaglast uitgedaagd door een opeenstapeling van verlieservaringen, ingrijpende levensveranderingen en zingevingsvraagstukken. Denk aan het zwarte gat na de pensionering, chronische gezondheidsproblemen, langdurige en intensieve mantelzorg, verlies van dierbaren, cognitieve achteruitgang, relatieproblemen, ... Maatschappelijke kwetsbaarheden, zoals armoede of laaggeletterdheid, kunnen de balans nog meer

uit evenwicht brengen. Deze kwetsbaarheid kan evolueren tot een situatie van psychisch onwelzijn, of zelfs psychische problemen. Zo bleek uit onderzoek dat 1 op 10 van de 65- tot 74-jarigen een reële kans heeft om een ernstige psychische aandoening te ontwikkelen. Bij 75-plussers gaat het om 1 op 6 ouderen (Gezondheidsenquête, 2018).

Met de campagne '[Kopzorgen verdienen zorg](#)' vroeg de Vlaamse Ouderenraad aandacht voor het psychisch welzijn van ouderen. Maak als lokaal bestuur mee het verschil voor ouderen die worstelen met hun psychisch welzijn. Pak de drempels richting professionele psychologische hulp aan door een outreachend ondersteuningsaanbod uit te rollen in de gemeente waarbij eerstelijnspsychologische hulp beschikbaar is op locaties waar ouderen regelmatig over de vloer komen. Denk bijvoorbeeld aan lokale dienstencentra. Doe dit in samenspraak met relevante partners als CAW, centra geestelijke gezondheidszorg (CGG), woonzorgcentra, wijkgezondheidscentra, ...

Gezien de toenemende **diversiteit** onder de lokale ouderenpopulatie, dient ook het zorgaanbod hierop in te spelen. Afhankelijk van de lokale context kan die diversiteit er heel verschillend uitzien, maar overal zijn er groepen ouderen die men niet of heel moeilijk bereikt. Er leven nog steeds heel wat onterechte assumpties en clichés over mogelijke oorzaken. Een omslag naar een divers-sensitieve zorg- en dienstverleningspraktijk is noodzakelijk. Daag de medewerkers van de publieke zorg- en welzijnsdiensten uit om hun eigen referentiekader in vraag te stellen. Heb daarbij respect voor de meerlagige identiteit van elke persoon en erken het ruime spectrum dat het begrip diversiteit omvat. Ga aan de slag met de meetladder diversiteit om na te gaan of niemand vergeten wordt of uitgesloten is van het zorg- en dienstverleningsaanbod en pak met behulp van de reflectietool drempels aan.

Bijna de helft van de 75-plussers geeft aan te worstelen met een chronische ziekte of aandoening. En ook multimorbiditeit stijgt sterk met de leeftijd. Meer dan 1 op 3 van de 65-plussers wordt met meerdere aandoeningen geconfronteerd. Bij de 75-plussers gaat het zelfs om 41,8% (Gezondheidsenquête, 2018). Om gepaste medische zorg te garanderen in acute situaties is het belangrijk dat de hulpverlener zicht heeft op de medische achtergrond van de oudere patiënt. Kom hieraan tegemoet door '**gele dozen**' te verspreiden onder de oudere inwoners. In een herkenbaar doosje in de koelkast vindt de hulpverlener alle noodzakelijke informatie als medicatiegebruik en contactpersonen terug.

In **zorgzame buurten** staat levenskwaliteit centraal. Participatiekansen, welzijnsbevorderingen en informele en formele zorg en ondersteuning gaan er hand in hand. De voorbije jaren hebben heel wat gemeenten eerste stappen gezet richting meer wederzijdse steun en sterkere sociale netwerken in straten, buurten, wijken en dorpen. Een van de uitdagingen is om de verbindende initiatieven die ontstaan te verduurzamen. Als regisseur van het lokaal sociaal beleid ligt er voor het lokaal bestuur een coördinerende rol weggelegd om zorgzame buurten te verankeren in het lokaal weefsel. Capteer de initiatieven die ontstaan en faciliteer de trekkende rol van vrijwilligers, verenigingen, zorgvoorzieningen en lokale dienstencentra. Denk niet in starre begrippen als 'zorgvragers' en

‘zorggevers’, maar spreek net elke inwoner aan op zijn mogelijkheden en de meerwaarde die hij kan betekenen in de buurt.

Iets minder dan de helft van alle geregistreerde mantelzorgers is 65-plus (schriftelijke vraag, 2021). Deze **oudere mantelzorgers** bieden vaak intensieve en langdurige zorg. Niet zelden hebben zij het gevoel er alleen voor te staan. Deelnemen aan het maatschappelijk leven lijkt niet meer mogelijk en contacten met vrienden en kennissen gaan verloren. Treffend is dat meer dan een kwart van de mantelzorgers bang is dat ze het mentaal niet langer zullen kunnen opbrengen om mantelzorg te verlenen. Mantelzorgers ervaren ook angst voor wat de toekomst zal brengen en hebben schrik om zelf ziek of zorgbehoevend te worden (Ma-zo, 2020).

Mantelzorgers lokaal erkennen versterkt hun draagkracht. Bouw een lokaal mantelzorgbeleid uit dat inzet op het informeren, waarderen en ondersteunen van mantelzorgers. Zet de dag van de mantelzorger in de kijker, voorzie laagdrempelige aanspreekpunten voor mantelzorgers, verzeker een aanbod van psychosociale ondersteuning, voer een mantelzorgpremie in, ... en streef ook in de eigen gemeentediensten naar een mantelzorgvriendelijk personeelsbeleid.

De Wereldgezondheidsorganisatie (WHO, 2021) schat dat één op zes 60-plussers in het afgelopen jaar een of andere vorm van mis(be)handeling heeft meegemaakt. De oorzaken kunnen samenhangen met de omgeving, de zorgcontext of met professionele en emotionele overbelasting. De persoonlijke inschatting van professionals blijkt bepalend te zijn in de detectie en opvolging van (mogelijke) situaties van **ouderenmis(be)handeling**. Sensibiliserende initiatieven die inzicht geven in de problematiek en alertheid voor signalen van mis(be)handeling vragen zijn noodzakelijk. Ook het informeren van ouderen over hun rechten is essentieel.

Vervolgens kan een concreet stappenplan een vertrekpunt vormen voor professionals om actie te ondernemen bij een vermoeden van ouderenmis(be)handeling. Belangrijk is dat dit sectoren overstijgt en verschillende partners op de eerste lijn als zorgprofessionals, sociaal werkers, politie, vrederechters, ... hier een rol in hebben te spelen. Zorg voor laagdrempelige aanspreekpunten waar iedereen bezorgdheden over onveilige omstandigheden of situaties van eenzaamheid, isolement en verwaarlozing kan melden en garandeer een professionele opvolging van deze signalen. Bij het Vlaams Ondersteuningscentrum Ouderenmis(be)handeling (VLOCO) kan je terecht voor de nodige deskundige begeleiding.

Elke gemeente in Vlaanderen kijkt aan tegen een stijging van het aantal inwoners met dementie. De percentages lopen uiteen, maar gemiddeld verwacht men een stijging van zo’n 42,7% tegen 2035 ten opzichte van de situatie in 2018 (Expertisecentrum Dementie Vlaanderen, 2018). Het staat vast dat dementie één van de uitdagingen wordt voor het zorg- en welzijnsbeleid in de toekomst. Zorg ervoor dat personen met dementie een volwaardige plaats hebben in de maatschappij, inclusief de ondersteuning die zij hiervoor nodig hebben. De voorbije jaren hebben heel wat gemeenten al stappen gezet richting **dementievriendelijkheid**, onder andere dankzij de ondersteunende rol van de regionale

expertisecentra dementie, VVSG en Vlaamse Ouderenraad · Lokaal. Inzetten op dementievriendelijkheid gaat niet over afvinklijstjes of het behalen van labels. Integendeel, het is een continue zoektocht en een steeds evoluerend proces. Engageer een brede groep betrokkenen en partners die een rol kunnen spelen in de realisatie van een dementievriendelijke omgeving, van ouderen met dementie en hun mantelzorgers, over zorg- en dienstverleners, tot lokale ondernemers. Denk samen na over prioriteiten en te ondernemen acties.

Om het hoofd te bieden aan de complexe en versnipperde organisatie van het Vlaamse zorglandschap werden 60 **eerstelijnszones** opgericht. Al van bij de opstart, tijdens de eerste coronagolven, bleek dat deze zones een belangrijke rol zouden opnemen in de regionale organisatie en ontwikkeling van de zorg en dienstverlening. Aan het roer van elke eerstelijnszone staat een zorgraad waar het regionaal zorgbeleid in samenspraak wordt vastgelegd. Het zitje dat je als lokaal bestuur hebt in deze raad is bijzonder waardevol. De zorgraden vormen een nieuw platform waarlangs de rol als regisseur van het lokaal sociaal beleid kan worden ingevuld. Om tegemoet te komen aan de meer complexe en chronische zorgnoden van een ouder wordende bevolking zal samenwerking immers onontbeerlijk zijn. Essentieel is om tijdens de overlegmomenten met de zorgraad te vertrekken vanuit het perspectief van de personen met een zorg- en ondersteuningsnood in de gemeente. Capteer de noden die bij hen leven en toets de regionale plannen ook af bij lokale inspraakkanalen zoals de ouderenraad.

5. Ontwikkel een levensloopbestendig lokaal woonbeleid

Zowel oudere eigenaars als (sociale) huurders wonen vaak in woningen die energieverwendend zijn, te groot zijn en niet aangepast zijn aan hun noden. Nochtans heeft iedereen recht op menswaardig wonen. Dit houdt in dat een woning aangepast, kwaliteitsvol en betaalbaar is en zich in een toegankelijke woonomgeving bevindt. Inzetten op levensloopbestendig wonen biedt perspectief om kwaliteitsvol wonen op oudere leeftijd te garanderen, zowel door in te zetten op aangepast of aanpasbaar bouwen en verbouwen, als door verhuizen in de eigen buurt aantrekkelijker te maken.

Actiepunten:

- **Maak werk van een toekomstgerichte en levensloopbestendige woonbeleidsvisie:** Die visie moet rekening houden met de noden en wensen van ouderen en inwoners met een fysieke beperking. Betrek hen bij de uitwerking ervan, informeer hen proactief over levensloopbestendig bouwen en verbouwen en ontzorg hen wanneer ze bouw- of verbouwingswerken willen uitvoeren die aansluiten bij de uitgewerkte woonbeleidsvisie.
- **Ondersteun een kwalitatieve en betaalbare woonmarkt, inclusief aangepaste woningen:** Zowel op de sociale als private woonmarkt is de kwaliteit van een aanzienlijk deel van de woningen ondermaats en is er een gebrek aan toegankelijke en aangepaste woningen. Bevorder de betaalbaarheid via een voldoende groot aanbod aan aangepaste sociale huurwoningen. Zoek samen met woonmaatschappijen, huurders en verhuurders naar gepaste huisvestingsoplossingen op maat van ouderen met en zonder zorgnoden. Biedt zowel in de private als in de sociale huur

ondersteuning voor woningaanpassingen. Ga inventief op zoek naar een optimaal gebruik van het bestaande sociale woonpatrimonium, bijvoorbeeld door te experimenteren met co-housing en kleinere woonentiteiten op maat van alleenstaanden.

- **Werk duurzame oplossingen uit om energiearmoede in te perken:** De hoge energieprijzen zetten ouderen aan tot rigoureuze besparingen op hun energieverbruik, wat tot onmenselijke woonomstandigheden leidt. Informeer en sensibiliseer ouderen over de voordelen van energiezuinige opwaarderingswerken aan hun woning. Maak de nodige investeringen ook mogelijk voor ouderen in een financieel kwetsbare situatie.
- **Maak werk van een diverse woonmix:** Zorg dat ouderen die in een te grote of onaangepaste woning wonen, kunnen uitwijken naar een alternatief in hun vertrouwde buurt. Realiseer betaalbare, kwalitatieve en innovatieve woonalternatieven voor ouderen. Speel daarbij ook in op de wensen van ouderen met zorgnoden. Dit omvat onder meer assistentiewoningen, zorgwoningen, kleinschalige groepswoningen en co-housing. Zet in het bijzonder in op een divers aanbod van sociale woningen en op een nauwe opvolging van de woonnoden van de vergrijzende huurpopulatie.

Duiding en argumentatie:

Een **visie die inzet op betaalbaar en aangepast wonen voor ouderen** is nodig om nu en in de toekomst tegemoet te komen aan de woonnoden van ouderen. In die visie moet er zowel aandacht zijn voor de noden van ouderen die eigenaar zijn, als voor ouderen die privaat of sociaal huren. Heb daarbij zowel oog voor de ondersteuning en omkadering van ouderen die in hun vertrouwde woning en woonomgeving blijven wonen (*ageing in place*), als voor het vergemakkelijken van een verhuis naar een aangepaste woning en woonomgeving (*moving in time*).

In 2018 woonde slechts 21,6% van de 65-plussers in een **aangepaste woning** (Heylen & Vanderstraeten, 2019). In de meest onaangepaste woningen, wonen voornamelijk tachtigplussers, ouderen die gescheiden zijn en ouderen in armoede. Zij ondervinden onder andere problemen met trappen en drempels. Hun woning is vaak ook niet geschikt voor rolstoelen en rollators. In het bijzonder op de sociale huurmarkt zijn veel woningen amper aangepast of rolstoeltoegankelijk. De aangepastheid van het patrimonium verschilt tussen de sociale huisvestingsmaatschappijen onderling, met dieptepunten tot minder dan 1% aangepaste woningen en minder dan 10% rolstoeltoegankelijke woningen (Schryvers, 2021). Ook appartementen, gemeenschappelijke woonvormen en andere meergezinswoningen blijken niet altijd ontworpen met oudere bewoners in gedachten. Het aandeel aangepaste appartementen blijft beperkt tot 25% (Heylen & Vanderstraeten, 2019).

Bij het belang van een **levensloopbestendige woning** wordt vandaag te weinig stilgestaan. De mogelijkheden zijn niet gekend en er zijn weinig tot geen stimulansen om rekening te houden met toekomstige woonnoden bij bouw- of verbouwplannen. Neem een voorbeeldrol op wat de realisatie van toegankelijke en aangepaste of aanpasbare woningen betreft door samen met sociale

woonmaatschappijen en projectontwikkelaars projecten uit te werken die aangepast of aanpasbaar wonen mogelijk maken aan een betaalbare prijs. Garandeer daarbij inspraakmogelijkheden voor ouderen door een vertegenwoordiger te engageren voor de gemeentelijke commissie ruimtelijke ordening (GECORO).

Neem ook een stimulerende rol op door inwoners van alle leeftijden te ondersteunen als ze levensloopbestendig willen bouwen of verbouwen. Spoor architecten, bouwpromotoren, individuele bouwheren, ... aan om preventief na te denken over de levensloopbestendigheid van woningen. Sommige gemeenten nemen op dit vlak zelf al initiatieven door in de ruimtelijke uitvoeringsplannen (RUP's) voorschriften op te nemen waaraan de woningen op het grondgebied dienen te voldoen of door eigen stedenbouwkundige verordeningen aan te nemen waarin minimale eisen worden gesteld over criteria als deurbreedtes, de circulatieruimte en de drempelloosheid.

7 op 10 ouderen woont in een verouderde woning. 71,8% van hen woont in een woning van 1980 of ouder (Heylen & Vanderstraeten, 2019). Dat betekent dat ouderen het vaak moeten stellen zonder centrale verwarming, dak-, muur- of vloerisolatie en energiebesparende beglazing. Zowel onder oudere eigenaars als huurders is een groot aantal woningen aan renovatie toe om de woningkwaliteit en de energetische toestand van de woning te verbeteren naar de huidige normen. Met als gevolg dat ouderen, in het bijzonder alleenstaande ouderen en oudere huurders, kwetsbaar zijn voor **energiearmoede**. Zij ervaren heel wat drempels om hun woning te renoveren. Het gaat niet alleen om financiële drempels en administratieve rompslomp. Uit onderzoek (Van den Broeck, 2019) blijkt dat heel wat ouderen zichzelf ook te oud achten voor renovatiewerken en twijfelen aan het nut van de nodige investeringen. Informeer ouderen over bestaande oplossingen en premies, voorzie laagdrempelige aanspreekpunten die een antwoord kunnen bieden op twijfels en praktische vragen, sensibiliseer ouderen om energiebesparende werken uit te voeren en ontzorg hen via persoonlijke begeleiding doorheen het volledige renovatietraject, van administratie tot de opvolging van de werken.

Heel wat ouderen blijven tot op zeer hoge leeftijd in dezelfde woning wonen, ook al is die onaangepast of erg afgelegen. Enerzijds omdat ze gehecht zijn aan hun woning, maar ook omdat ze geen zicht hebben op mogelijke alternatieven of opzien tegen de praktische beslommingen die met een verhuis gepaard gaan. Ze worden bovendien amper aangesproken op de mogelijkheid om te verhuizen. Informeer ouderen over verhuisopties en garandeer praktische ondersteuning om de verhuis vlot te laten verlopen. Ook de woonomgeving kan stimulansen bieden om te verhuizen. Zo kunnen ouderen die naar een appartement verhuizen dankzij parken of volkstuintjes in de buurt toch over buitenruimte beschikken. Tegelijkertijd hebben ouderen die wel een verhuis naar een aangepaste woon(zorg)vorm in de buurt overwegen, vandaag weinig keuzes. Geef ruimte aan **alternatieve woonvormen** in elke buurt. Belangrijk is ook om ouderen op een laagdrempelige wijze kennis te laten maken met nieuwe woonvormen. Organiseer een traject van proefwonen, zodat ouderen zelf de voor- en nadelen van alternatieve woonvormen zoals co-housing, kleinschalig wonen, mobiele zorgwoningen, ... kunnen ervaren.

6. Zet extra stappen in de strijd tegen armoede en onderbescherming

14% van de Vlaamse 65-plussers leeft in een huishouden met een inkomen onder de armoederisicodrempel (Statistiek Vlaanderen, 2022). Dit percentage is hoger in vergelijking met de jongere leeftijdsgroepen. Uit onderzoek (Statistiek Vlaanderen, 2022) blijkt ook dat 1 op 10 ouderen gebruik moet maken van spaargeld om rond te komen. Ontluisterende cijfers, oud worden in armoede brengt immers kwetsbaarheden en gezondheidsrisico's met zich mee, belemmert de actieve participatie aan de samenleving en vergroot het risico op sociale uitsluiting.

Actiepunten:

- **Pak armoede bij ouderen structureel aan:** Verwezenlijk de grondrechten van ouderen in elk beleidsdomein. Breng in kaart of het lokale premiebeleid voldoende inzet op de behoeften van kwetsbare groepen en bouw deze rechten verder uit.
- **Zorg voor een betere toeleiding naar rechten en ondersteuning:** Ga samen met financieel kwetsbare ouderen na welke sociale ondersteuning en tegemoetkomingen weinig gebruikt worden en waarom. Zorg voor een sterk geïntegreerd breed onthaal dat zowel een laagdrempelig fysiek aanspreekpunt vormt waar ouderen terecht kunnen met vragen en problemen, als een uitvalbasis waarbij hulp- en dienstverleners zelf de eerste stap naar ouderen in een kwetsbare situatie zetten. Werk hiervoor samen met ervaringsdeskundigen, vrijwilligers, brugfiguren, verenigingen, ...
- **Help ouderen hun energiefactuur te beheersen:** Benader ouderen in een kwetsbare financiële situatie proactief, voorzie gerichte informatie en begeleiding, aangepast aan de behoeften van deze doelgroep.
- **Maak werk van een rechtvaardig lokaal fiscaal beleid:** Zorg dat het gezinsbudget van mensen met een laag inkomen niet het slachtoffer wordt van forfaitaire taksen en heffingen, maar laat de sterkste schouders de zwaarste lasten dragen. Hou hier rekening mee bij het bepalen van de tarieven voor de eigen belastingen, de aanslagvoet van de aanvullende belastingen en de retributies.
- **Voer een lokale armoedetoets in:** Overleg voor ieder relevant beleidsdossier met deskundigen en vertegenwoordigers van mensen in een situatie van armoede en sociale uitsluiting. Betrek telkens ook ervaringsdeskundigen. Dit maakt de impact van beleidsmaatregelen op deze financieel kwetsbare inwoners helder. Zoek waar nodig naar alternatieven.

Duiding en argumentatie:

Heel wat financieel kwetsbare ouderen maken geen of onvolledig gebruik van hun rechten op sociale tegemoetkomingen en ondersteuning. De oorzaken voor deze **non-take-up** zijn verscheiden: een gebrek aan (aangepaste) informatie, schaamte en stigmatisering, vrees voor de gevolgen van een hulpvraag, complexe administratieve procedures, de regelgeving, digitalisering, ... Controleer of lokale

premies een voldoende sluitend antwoord bieden op de behoeften van kwetsbare ouderen. Elimineer de obstakels die ouderen belemmeren om gebruik te maken van de premies en de voordelen waarop ze recht hebben. Ken lokale rechten en tegemoetkomingen maximaal automatisch toe. De inzet van vrijwilligers kan voor personen die niet geneigd zijn om zich snel tot officiële instanties te wenden een eerste warm contact vormen. Zet hen in op plekken die voor deze groep als veilig aanvoelen. Ze kunnen het vertrouwen in de hulp- en dienstverlening herstellen, laagdrempelige informatie bieden en voor complexe vragen doorverwijzen naar gespecialiseerde diensten.

Hoge **energiefacturen** bezorgen ouderen heel wat kopzorgen. Leid ouderen toe naar het OCMW of Woonloket om te controleren of ze de meest voordelige energieleverancier hebben. Zorg ook voor hulp wanneer een oudere van contract of leverancier wenst te veranderen. Gebruik gegevens over uithuiszetting en energieschulden proactief als knipperlichten voor energiearmoede. Spreek deze personen spontaan aan en ga samen op zoek naar een antwoord op maat. Hou rekening met de behoeften en kosten van ouderen in armoede om de parameters voor aanvullende steun door het OCMW vast te leggen.

Evalueer via een **armoedetoets** de mogelijke impact van maatregelen op ouderen in armoede. Het is essentieel dat bij zo'n oefening ook ervaringsdeskundigen, verenigingen waar zij deel van uitmaken en andere belangrijke actoren als hulpverleningsinstanties en de gemeentelijke administratiediensten worden betrokken. Zorg dat ook bovenlokale beslissingen die op het niveau van de vervoerregio's of de eerstelijnszones worden genomen aan een armoedetoets onderworpen worden.

7. Maak werk van een digitaal inclusieve samenleving

Er werd in Vlaanderen al sterk ingezet op digitale vormen van dienstverlening, maar de coronacrisis heeft voor een stroomversnelling gezorgd in de digitalisering van onze samenleving. Digitalisering kan voor nieuwe mogelijkheden zorgen, onder meer op vlak van sociaal contact, cultuurparticipatie en toegang tot informatie en diensten. Maar digitalisering creëert en versterkt ook kwetsbaarheid. Ouderen die niet over de nodige middelen of digitale kennis beschikken vallen uit de boot. Hun contacten met loketbedienden worden schaarser, ze moeten opeens extra betalen voor persoonlijke basisdienstverlening en stellen machteloos vast dat buurtwinkels hun deuren sluiten en bankfilialen uit het straatbeeld verdwijnen.

Actiepunten:

- **Bied alle publieke dienstverlening inclusief aan:** Maak gebruik van een slimme mix aan kanalen om te garanderen dat zowel digitaal vaardige ouderen als zij die een persoonlijke aanpak verkiezen toegang tot de openbare dienstverlening hebben.
- **Werk een lokale e-inclusiestrategie uit:** Breng de noden van ouderen op het vlak van digitale inclusie in kaart en benut de expertise van lokale actoren en initiatieven om de digitale kloven op het vlak van toegang tot digitale technologieën, digitale vaardigheden en wat het gebruik van

essentiële diensten betreft weg te werken. Schenk ook voldoende aandacht aan de toegankelijkheid en gebruiksvriendelijkheid van de lokale digitale toepassingen.

- **Richt activiteiten en voorzieningen in het kader van digitale inclusie op buurt- of wijkniveau in:** Door nabijheid te garanderen hoeven ouderen zich niet ver te verplaatsen en kunnen ze hier makkelijk aan deelnemen. Een coördinator voor digitale inclusie kan het aanbod van initiatieven rond digitale inclusie afstemmen op de noden die in die wijk of buurt leven. Werk outreachend en pak drempels aan zodat ook ouderen in kwetsbare situaties kunnen participeren.
- **Investeer in een of meerdere openbare computerruimtes:** Zorg dat ouderen gratis gebruik kunnen maken van een digitaal toestel en een internetverbinding in een openbare computerruimte. Het is ook handig als je er documenten kan printen en je elektronische identiteitskaart in kan lezen. Voorzie ook gratis wifi in openbare gebouwen en op buitenlocaties.
- **Stimuleer initiatieven die ouderen de mogelijkheid bieden om digitaal bij te leren:** Dit kan individueel met een digi-buddy of begeleider, of via laagdrempelige initiatieven van verenigingen, lokale dienstencentra of in bibliotheken.
- **Investeer in een digitaal inclusief medewerkers- en vrijwilligersbeleid:** Zorg dat loketmedewerkers en vrijwilligers van gemeentediensten die regelmatig met ouderen in contact komen hen vlot wegwijs kunnen maken bij digitale vragen of problemen of kunnen doorverwijzen naar een vorming of hulpverlening op maat.

Duiding en argumentatie:

40% van de Vlaamse 65-plussers gaat liever langs bij een loket om zaken te regelen in plaats van dit online te doen. Bij 75-plussers gaat het om 55% (Digimeter 2021). Inzetten op een **inclusieve publieke dienstverlening** blijft dan ook van groot belang. Maak daarbij gebruik van een slimme mix aan kanalen, gebaseerd op het '*click-call-face-home*'-principe. Hierbij kunnen burgers zowel via de pc (*click*), telefonisch (*call*) of aan een loket (*face*) gebruik maken van de lokale dienstverlening. Voorzie voor kwetsbare groepen die zich moeilijk kunnen verplaatsen persoonlijke dienstverlening thuis (*home*).

Hou in de uitwerking van een **lokale e-inclusiestrategie** steeds voor ogen dat digitalisering nooit een doel op zich is. Het is louter een middel om dienstverlening efficiënter te laten verlopen. Betrek ouderen bij de uitwerking van deze strategie en bij het uitdenken van de digitalisering van de dienstverlening. Laat hen bij de ontwikkeling digitale toepassingen testen om de toegankelijkheid te beoordelen. Verzeker zo dat het lokale e-inclusiebeleid ook beantwoordt aan de digitale noden van ouderen. Heel wat organisaties en instellingen kunnen aangesproken worden als partner, denk aan bibliotheken, webpunten, Ligo (centra voor basiseducatie), scholen, woonzorgcentra, stadsdiensten, ...

Maak in elke communicatie over de digitale diensten duidelijk waar ouderen terecht kunnen als ze moeilijkheden ervaren en hulp nodig hebben. 40% van de 65-plussers twijfelt immers om digitale

toepassingen te gebruiken uit vrees fouten te maken die ze niet kunnen rechtzetten. En 7 op 10 denkt veelvoorkomende digitale problemen niet te kunnen oplossen (Digimeter, 2021). Benut de toolbox en de risicobarometer die in het kader van de [City Deal 'E-Inclusion by Design'](#) worden ontwikkeld om tot een laagdrempelige en toegankelijke digitale dienstverlening te komen. Ook de toolbox '[Digitaal Inclusieve Wijk](#)' en de ervaringen van lokale besturen in het kader van het actieplan '[Iedereen digitaal](#)' kunnen een handige inspiratiebron vormen.

Voor ouderen met een beperkt budget zijn een digitaal toestel en een internetabonnement thuis niet altijd betaalbaar. Onder andere daardoor beschikt een kwart van de Vlaamse 65-plussers thuis niet over een laptop (Digimeter 2021). Voorzie **toegang tot digitale toestellen** op verschillende laagdrempelige locaties in de gemeente zodat niemand zich ver hoeft te verplaatsen om een toestel te gebruiken. Denk aan bibliotheken, kringwinkels, sociale kruideniers, lokale dienstencentra, welzijnsbureaus, armoedeorganisaties, ... De vele tips in de inspiratiegids '[Zo start je een openbare computerruimte](#)' helpen je op weg. Heb aandacht voor de fysieke toegankelijkheid, zodat rolstoelgebruikers of personen met een andere handicap van deze diensten gebruik kunnen maken. Andere waardevolle initiatieven om ouderen van een digitaal toestel te voorzien zijn digi-leentrajecten waarbij ouderen gedurende een lange periode een gratis toestel in bruikleen krijgen, een digitale uitleendienst waarbij toestellen gedurende een korte periode gratis beschikbaar zijn in het kader van wijkinitiatieven om ouderen te helpen hun digitale vaardigheden te vergroten of een groepsaankoop.

Voor ouderen zonder internetverbinding bieden **gratis wifi-locaties** een oplossing. Voorzie gratis wifi in openbare gebouwen als bibliotheken, lokale diensten-, buurt- en ontmoetingscentra, welzijnsbureaus, OCMW's- en gemeente- of stadsdiensten. Overweeg ook buitenlocaties als pleinen in wijken en buurten waar veel bewoners in een kwetsbare situatie wonen.

Meer dan driekwart van de 65-plussers gelooft in staat te zijn **digitale vaardigheden** te verwerven (Digimeter, 2021). Dit is een positief vertrekpunt om in te zetten op mogelijkheden om digitaal bij te leren of hulp te vragen. Hier zijn heel wat mogelijkheden toe. Digi-buddies bijvoorbeeld. Dit zijn leeftijdsgenoten of jongeren die ouderen digitale vaardigheden aanleren. Digicafés of digidokters bieden dan weer op vaste momenten begeleiding en hulp bij digitale vragen of problemen. Of faciliteer in samenspraak met de lokale verenigingen cursussen, vormingen en workshops om digitale vaardigheden te bevorderen en de mediawijsheid te versterken. Koppel activiteiten rond digitaal leren ook aan een andere laagdrempelige activiteiten om een ruim publiek aan te spreken. Tot slot zijn er ook digicheques waarmee ouderen thuis een beroep kunnen doen op digitale hulp.

8. Zorg dat ouderen zich vlot en comfortabel kunnen verplaatsen

Voor ouderen is het essentieel dat hun bestemming vlot bereikbaar is en dat ze zich op een veilige en comfortabele manier heen en terug kunnen verplaatsen. Toch zijn heel wat ouderen minder mobiel dan ze zouden willen en ervaren ze moeilijkheden waardoor ze niet raken waar ze willen of wanneer

ze daar zouden moeten zijn. Kom hieraan tegemoet met een sterk lokaal mobiliteitsbeleid dat ook voor ouderen een maximale bereikbaarheid garandeert. Voldoende toegankelijke, gebruiksvriendelijke en betaalbare vervoersopties zijn daarbij een must.

Actiepunten:

- **Verbeter de verkeersveiligheid:** Ga voor een verkeersveilige inrichting van het wegennet door uit te gaan van de positie van kwetsbare weggebruikers. Voorkom zo dat ouderen door onveilige verkeerssituaties bepaalde routes vermijden of zich bepaalde activiteiten onttrekken. Help mee de hoge dodentol bij oudere weggebruikers naar beneden te brengen.
- **Maak werk van een voetgangers- en fietsbeleid:** Ouderen maken een groot deel uit van de zwakke weggebruikers. Zorg dat de openbare ruimte voor elke zwakke weggebruiker toegankelijk en obstakelvrij is en zich tot aangename en vlotte verplaatsingen leent. Realiseer zilveren linten en voetgangerscirkels. En zet in op lokale initiatieven rond (veilig) elektrisch fietsen.
- **Voer een rechtvaardig lokaal mobiliteitsbeleid:** Garandeer de bereikbaarheid van belangrijke locaties voor ouderen. Maak hiertoe werk van een betaalbaar, performant openbaar en aangepast vervoer en zorg voor toegankelijke en comfortabele halte- en oversteekplaatsen. Voorzie voldoende passende opties van vervoer op maat en vrijwilligersvervoer om te garanderen dat iedereen, ook mensen met een beperking of zonder auto, rijbewijs of fiets, mobiel kan zijn.
- **Voorzie structurele inspraakmogelijkheden voor ouderen:** Betrek ouderen bij beslissingen over het vervoersaanbod, de inrichting van de publieke ruimte en maatregelen om de verkeersveiligheid te verbeteren. Sla ook acht op hun noden bij overleg op bovenlokaal niveau.

Duiding en argumentatie:

Mobiliteitsarmoede heeft vaak te maken met een combinatie van factoren: een eigen vervoersmiddel kost te veel, er is geen gepast openbaar vervoer, door een beperkt sociaal netwerk heeft men niemand die kan helpen, de eigen mobiliteitsvaardigheden schieten tekort (kunnen rijden met auto of fiets, kunnen gebruikmaken van het openbaar vervoer), ... Vervoersbeperkingen treffen ouderen hard en verhinderen hen om te blijven participeren.

Onveilige verkeerssituaties vormen een grote drempel voor ouderen. Helaas is het aandeel verkeersdoden onder ouderen de laatste tien jaar sterk gestegen. In 2020 was 1 op 3 verkeersdoden 60 jaar of ouder. Meer dan de helft van de fietsers en de helft van de voetgangers die in 2020 omkwamen in het verkeer was 60-plusser (Departement Mobiliteit en Openbare Werken, 2021). Heel wat elementen kunnen bijdragen tot een grotere **verkeersveiligheid** voor ouderen. Beperk de snelheid van gemotoriseerde voertuigen. Zorg ervoor dat ouderen gebruik kunnen maken van degelijke en voldoende brede voet- en fietspaden, die afgescheiden zijn van de openbare weg en die 's avonds en 's nachts goed worden verlicht. Gebruik vlakke, slipvaste en stevige materialen als verharding voor voetgangerszones. Zorg voor overzichtelijke, conflictvrije kruispunten, met een duidelijke signalisatie

en lange groenfases voor voetgangers en fietsers. Creëer middeneilandjes bij oversteekplaatsen over een brede rijweg, zodat voetgangers veilig kunnen wachten. Versterk de verkeersveiligheid met gevleugelde zebrapaden. Voorzie veilige oversteekplaatsen en duidelijke signalisatie voor kwetsbare weggebruikers bij wegenwerken en bouwwerven.

Ouderen verplaatsen zich vaak te voet en met de fiets. Garandeer een vlotte doorgang via een **obstakel- en valrisicovrije openbare ruimte**. Voorzie openbare fietsstallingen zodat fietsen niet op het voetpad worden gestald. Vermijd ook dat elektrische laadpalen en kabels een obstakel vormen. Sensibiliseer lokale handelaars en horeca om minstens 1 meter vrije doorgangruimte op het voetpad te garanderen. Zorg bij de plaatsing van stellingen, toiletcabines, containers of parkeerverbodsborden voor een veilige doorgang op het fietspad of voor een veilig en comfortabel alternatief voor voetgangers en minder mobiele personen. Laat de politie streng optreden tegen voetpadparkeren.

Richt korte, **veilige wandelroutes**, specifiek aangepast aan de noden van ouderen in, ook wel 'zilveren linten' genoemd. Realiseer deze routes in samenspraak met de lokale ouderenraad, oudere buurtbewoners en oudere weggebruikers. Zorg dat ze trage, autovrije en autoluwe wegen en buurten doorkruisen. Maak maximaal ruimte vrij voor voetgangers bij belangrijke bestemmingen voor ouderen, zoals lokale dienstencentra, woonzorgcentra, openbaarvervoerknooppunten en winkels. Vergelijkbaar zijn voetgangerscirkels voor personen met dementie. Zo'n korte voetgangersroute verbindt de belangrijkste functies waar deze ouderen heen willen (lokaal dienstencentrum, handelszaken, openbare gebouwen, woonzorgcentrum, ...) en wordt aangeduid met duidelijk zichtbare en herkenbare markeernagels.

Met het ouder worden, wordt er steeds meer gebruikgemaakt van het **openbaar vervoer**. Zo rijdt 27% van de 75-plussers met de trein en neemt 45% de bus, tram of metro, tegenover respectievelijk 13% en 26% van de 55- tot 75-jarigen (VAB, 2019). Jammer genoeg zijn het openbaar vervoer en de halte-infrastructuur lang niet altijd aangepast aan de noden van oudere reizigers. Zeker de toegankelijkheid van heel wat haltes laat te wensen over. Slechts 13,3% van de haltes voor stads- en streekvervoer blijkt toegankelijk voor personen met een motorische beperking en een poeve 6,4% voor personen met een visuele beperking (Peeters, 2021). Het [Masterplan Toegankelijkheid](#) voorziet dat meer haltes van het openbaar vervoer tegen 2030 toegankelijk moeten zijn. Zet hier mee je schouders onder en veranker het engagement van de gemeente door het [charter 'Masterplan toegankelijke haltes'](#) te ondertekenen. Geef zo te kennen dat je een toegankelijkheidstoets uit zal voeren bij elke investering in het openbaar domein.

Voorzie voldoende bus- en/of tramhaltes en [Hoppinpunten](#) bij belangrijke locaties voor ouderen als winkels, culturele of dienstencentra, een Bancontact CASH-punt, dokter of apotheker apotheker en zorgvoorzieningen zoals woonzorgcentra en ziekenhuizen. Zet vervoermiddelen in die hier geregeld passeren. Zeker voor **ouderen op het platteland** zonder eigen voertuig maakt de combinatie van een gebrek aan voorzieningen in hun directe omgeving en een beperkt aanbod qua openbaar vervoer hen

bijzonder kwetsbaar voor sociaal isolement. Hou ook met hun mobiliteitsnoden rekening, ook al maken ze geen deel uit van een drukke vervoersstroom.

De Vlaamse overheid zet sinds enkele jaren in op [basisbereikbaarheid](#). Centraal in dit concept staat het kunnen bereiken van belangrijke maatschappelijke functies, op basis van een vraaggericht systeem, met een optimale inzet van middelen. Men streeft naar combimobiliteit, waarbij gebruikers vlot kunnen overstappen tussen verschillende vervoermiddelen. Om dit in de praktijk te brengen werden vervoerregioraden opgericht die de regionale mobiliteitsplannen vormgeven. Lokale besturen hebben ook een zitje in deze raden, daar kunnen ze zich onder andere mee buigen over het **vervoer op maat** in de regio. Deze onderste vervoerslaag moet inspelen op de specifieke individuele mobiliteitsvragen van personen die geen toegang hebben tot de andere vervoerslagen als het trein- en busnetwerk omdat ze bijvoorbeeld minder mobiel zijn, afgelegen wonen of op onpopulaire tijdstippen wensen te reizen.

Ook heel wat ouderen rekenen op dit vervoer op maat om op hun bestemming te raken. Ga in dialoog met de lokale ouderenraad op zoek naar de knelpunten die zij hier vandaag bij aanvaarden en verzeker dat zij zich op een vlotte en betaalbare manier kunnen verplaatsen. Neem zelf het initiatief om een lokaal **innovatief aanbod** te realiseren als op het niveau van de vervoerregio geen gepaste oplossingen uit de bus komen. Denk aan een ouderenmobiel, een fietstaxi of een andere vorm van mobiele dienstverlening die ook over gemeentegrenzen heen georganiseerd kan worden. Aan inwoners met verplaatsingsmoeilijkheden en een beperkt inkomen kunnen taxicheques worden aangeboden.

Hoewel de vervoerregioraden verplicht waren om participatietrajecten te organiseren bij de opmaak bij de opmaak van de regionale mobiliteitsplannen, kregen ouderen in de praktijk vaak amper de kans om hun stem echt te laten weerklinken. Dit gebrek aan aandacht voor de behoeften van de oudere gebruikers van het openbaar vervoer botst met het principe van een vraaggestuurd aanbod. Maak werk van een **structurele betrokkenheid van ouderen** bij beslissingen over het lokale en regionale vervoersaanbod, de inrichting van de publieke ruimte en maatregelen om de verkeersveiligheid te verbeteren. Geef zowel de lokale ouderenraden als individuele ouderen de mogelijkheid om hun noden kenbaar te maken en mee na te denken over hoe deze behoeften in beleid worden omgezet.

Referenties

De Baere, M., Mullens, F., Siongers, J. en Vandenplas, R. (2017). Voor spelers van 9 tot 99 jaar: participatie kent geen leeftijd (?). Geraadpleegd via https://www.cultuurenmedia.be/images/Publicaties%202017/2017_eindrapport%20participatie%20ouderen.pdf

Departement Mobiliteit en Openbare Werken (2021). Verkeersveiligheidsplan Vlaanderen 2021-2025. Geraadpleegd via: https://assets.vlaanderen.be/image/upload/v1626161661/20210709_MOW_Verkeersveiligheidsplan_Vlaanderen_2021-2025_DEF_nrwbw7.pdf

Expertisecentrum Dementie Vlaanderen. (2018.) *Het voorkomen van dementie in Vlaanderen: cijfers per gemeente*. Geraadpleegd via <https://www.dementie.be/home/wat-is-dementie/prevalentie/>

Heylen, K. & Vanderstraeten, L. (2019). *Wonen in Vlaanderen anno 2018*. Leuven: Steunpunt Wonen.

Imec. (2021). Digimeter 2021. Geraadpleegd via: https://www.imec.be/sites/default/files/2022-04/IMEC_Digimeterrapport_2021.pdf.

Inter (2018), Gemeenteraadsverkiezingen 2018. Samenwerken aan een toegankelijke gemeente: een leidraad. https://www.inter.vlaanderen/sites/default/file/Inter_Memorandum_toegankelijke_gemeenten.pdf

Koning Boudewijn Stichting. (2020). Levenskeuzes op latere leeftijd bij niet hulpbehoevende personen – opvolgmeting 2020. Geraadpleegd via <https://www.kbs-frb.be/nl/senioren-zijn-gelukkig-maar-gevoel-van-eenzaamheid-neemt-toe-bij-75-plussers>

Ma-Zo. (2020). *Trendpeiling mantelzorg: dromen, angsten en motivaties*. Geraadpleegd via <https://www.ma-zo.be/news/trendpeiling/trendpeiling-2020-de-dromen-angsten-en-motivaties/>

Mobiel21. (2015). Dossier: vervoersarmoede vandaag. Geraadpleegd via: <https://www.mobiel21.be/assets/documents/Dossier-Vervoersarmoede-vandaag.pdf>

Peeters, L. (2021). *32 steden en gemeenten ondertekende al het charter 'Masterplan Toegankelijke haltes'*. Geraadpleegd via <https://www.lydiapeeters.be/nieuws/32-steden-en-gemeenten-ondertekende-al-het-charter-masterplan-toegankelijke-haltes/#:~:text=Midden%20oktober%202021%20was%20slechts,lager%20op%206%2C4%25>.

Schriftelijke vraag. (2021). *Mantelzorgers - Registratie 2020 van Katrien Schryvers aan Vlaams minister Wouter Beke*. Geraadpleegd via <https://docs.vlaamsparlement.be/pfile?id=1694070>

Schrijvers, K. (2021). *Grote verschillen tussen het aanbod toegankelijke en aangepaste sociale huurwoningen tussen de verschillende maatschappijen*. Geraadpleegd via <https://www.cdenv.be/kopstuk/katrien-schryvers/nieuws/grote-verschillen-tussen-het-aanbod-toegankelijke-en-aangepaste-sociale-huurwoningen-tussen-de-verschillende-maatschappijen/>

Sciensano. (2018). *Gezondheidsenquête*. Geraadpleegd via <https://www.sciensano.be/nl/projecten/gezondheidsenquete-0#:~:text=Het%20gegevensbestand%20van%20de%20Gezondheidsenqu%C3%A4te,staal%20van%20de%20Belgische%20bevolking.>

SCV-survey. (2018). *Cijfers politieke participatie*. Geraadpleegd via <https://www.statistiekvlaanderen.be/nl/survey-scv-survey>

Statistiek Vlaanderen. (2021). *Bevolkingsvooruitzichten 67-plussers*. Geraadpleegd via: <https://www.vlaanderen.be/statistiek-vlaanderen/bevolking/bevolkingsvooruitzichten-67-plussers>

Statistiek Vlaanderen. (2022). *Bevolking onder de armoededrempel*. Geraadpleegd via: <https://www.vlaanderen.be/statistiek-vlaanderen/inkomen-en-armoede/bevolking-onder-de-armoededrempel.>

Statistiek Vlaanderen. (2022). *Risico op armoede en sociale uitsluiting: armoederisico's in 2021*. Geraadpleegd via: <https://statbel.fgov.be/nl/themas/huishoudens/armoede-en-levensomstandigheden/risico-op-armoede-sociale-uitsluiting.>

VAB. (2019). *Woonplaats van ouderen bepaalt mee het risico op sociaal isolement*. Geraadpleegd via: <https://magazine.vab.be/op-weg/mobiliteit/woonplaats-van-ouderen-bepaalt-mee-het-risico-op-sociaal-isolement/>

Van den Broeck, K. (2019). *Drempels voor renovatie aan de vraagzijde*. Leuven: Steunpunt Wonen.

Vlaams Instituut Gezond Leven. (2020). *Het preventief gezondheidsbeleid van steden en gemeenten: de cijfers (2020)*. Geraadpleegd via <https://www.gezondleven.be/settings/gezonde-gemeente/gezondheidsbeleid-lokale-besturen-de-cijfers>

Vlaams Instituut Gezond Leven. (2021). *Preventie ondervoeding bij ouderen*. Geraadpleegd via <https://www.gezondleven.be/files/voeding/brochure-ondervoeding-ouderen-digitaal.pdf>

Vlaamse Ouderenraad · Lokaal. (2020). *Lokale ouderenraden in cijfers. Resultaten vierde barometerbevraging*. Geraadpleegd via <https://www.ouderenraden.be/publicatie/barometer-rapport-2020>

World Health Organisation. (2021). *Fact sheet elder abuse*. Geraadpleegd via <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/elder-abuse>